

SIMILITUDINI ȘI DISCREPANȚE GEOPOLITICE ȘI GEOECONOMICE ÎNTRE UE ȘI EX-URSS

Vasile MAXIM, dr., conf. univ.

Summary

The paper aims to highlight the similarities and differences between two political and economic structure, where the last one, ie the Soviet empire, has completed its official existence in 1991, when the EU was preparing its spatial-geographical expansion, encompassing new member-states, including former allies of the Soviet empire in Eastern Europe. The emergence, development and expansion of these two geopolitical and geoeconomic entities occurs under different conditions based on liberal models and doctrines for the EU and dictatorial, state planning for ex-USSR.

Prezentul articol își propune scoaterea în evidență a unor asemănări și deosebiri între două structuri politice și economice: Uniunea Europeană și URSS, unde, cea din urmă, adică imperiul sovietic, și-a finalizat oficial existența în 1991, în timp ce UE își pregătea expansiunea spațial-geografică, înglobând noi state, inclusiv fostele aliate ale imperiului sovietic din cadrul Europei de Est. Apariția, dezvoltarea și extinderea acestor două entități geopolitice și geoeconomice (termeni pe care unii îi consideră sinonimi) se produce în condiții diferite, având la bază modele și doctrine liberale pentru UE și dictatoriale de planificare de stat pentru ex-URSS.

Ideile întemeietorului Geografiei Politice – germanul Fridrich Ratzel (1844-1901), expuse în lucrarea intitulată *Politische Geographie*, publicată în anul 1897, precum că statul reprezintă o entitate vie, unde substratul de bază existențial îl joacă spațiul vital, constituit din pământ – sol – popor, pot fi valabile și astăzi. Școala germană scoate în evidență analiza spațial-geografică a statului prin prisma presiunii exercitate de către populație asupra granițelor sau a hotarelor ce îndeplinesc funcția de „membrană de protecție”. Ideea esențială susținută în lucrările sale („*Antropogeografie*”, „*Aspecte politice ale Geografiei*”, „*Legile creșterii spațiale ale Statului*”, „*Marea ca sursă de putere a poporului*”) rezidă în faptul că statul, ca formă de organizare și existență, reprezintă un organism viu. Explicarea evenimentelor politice și militare se realizează prin prisma teoriei evoluționiste, având conotații social-darwiniste. Astfel, statul reprezintă una din formele de răspândire a vieții pe suprafața Terrei, unde este prezentă o concurență acerbă prin lupta pentru existență și selecția „naturală”. Cele mai importante state regăsindu-se pe harta politică ca organisme dominante. Statul apare, se dezvoltă prin extindere și dispare prin destrămare sau fragmentare într-o multitudine de entități statale mai mici, ce concentrează, de regulă, spații geografice dominate de o națiune.

Un alt reprezentant clasic al școlii germane se consideră suedezul germanofil Rudolf Kjellen (1864-1922), care utilizează pentru prima dată termenul de *geopolitică* în anul 1889 și dezvoltă aspectele teoretice preluate de la Ratzel în lucrarea sa „*Statul ca formă a vieții*”, publicată în anul 1916. Autorul afirmă că *geopolitica* reprezintă o știință despre Stat, care este un organism geografic viu, amplasat în spațiu și include elemente structurale, ca de exemplu :

- a) topopolitica, care cercetează mediul politic al statului;
- b) morfopolitica, care studiază formele teritoriale statale, dintre care cea mai ideală ar fi cea rotundă, ce denotă putere și viabilitate în raport cu statele ce au formă alungită;
- c) fiziopolitica, care demonstrează importanța condițiilor fizico-geografice (relief, climă, sol, resurse naturale etc.) cu impact direct asupra Geopoliticii [5].

Un exemplu elocvent în această ordine de idei poate servi apariția și extinderea Imperiului Sovietic, ce s-a realizat forțat prin contropirea și impunerea mecanismelor politice și economice teritoriilor anexate. În cadrul acestui spațiu s-au înregistrat dezechilibre sociale cu efecte dezastruoase, înregistrându-se atrocități legate de pierderi irecuperabile de vieți omenești.

Spațiul geoeconomic al Uniunii Europene se dezvoltă prin extindere și fuzionare graduală, atât economic, cât și politic, după anumite variabile impuse de către structurile de conducere europene pentru statele pretendente de a se asocia benevol.

Discrepanța dintre aceste două entități geopolitice prin apariție, dezvoltare și extindere în cadrul diferitor spații geoeconomice de tip euroatlantic și euroasiatic se pot demonstra printr-o multitudine de exemple.

Astfel, sub aspect retrospectiv, bipolarizarea economiei mondiale în perioada interbelică, în economii de tip capitalist și socialist, favorizează apariția ideilor integraționiste benevole de creare a Statelor Unite Europene, care, de fapt, ar reprezenta modelul de dezvoltare american. Cele două modele de economii demonstrează discrepanța existentă prin modul de abordare și funcționare a economiei în condițiile aplicării mecanismelor liberale a protecționismului și a monopolismului planificării de stat.

Spre sfârșitul anilor 30 ai sec. XX, conducerea Germaniei naziste accepta ideii integraționiste în cadrul Europei, în care alianțele politice dintre state, la fel și controlul strategic a potențialului economic, să fie dominat de Germania. În cadrul acestui model se includea și URSS.

Crearea sistemului integraționist european de tip capitalist în anii 50 a sec. XX, prin fuzionarea CECO și EUROATOM și apariția CEE, se suprapune cu cel existent de tip socialist cu denumirea de CAER. Concomitent, în ambele sisteme integraționiste se înfăptuiește industrializarea economiei și aprofundarea cooperării economice prin schimburile comerciale la nivel de specializare în anumite domenii sau ramuri ale sectoarelor industriale sau agricole. Spre deosebire de CEE, numită și Piața Comună, unde exista un mediu concurențial de producție, la fel și libera circulație a factorilor de producție și dispariția treptată a barierelor vamale. În cadrul CAER-lui asemenea facilități nu existau, fapt care a și declanșat un izolaționism economic de tip socialist, care în ultimă instanță falimentează și dispăre la începutul anilor 90 ai sec. XX.

Formarea și expansiunea URSS poate fi considerată un spațiu integraționist creat forțat prin înglobarea unor teritorii eterogene din cadrul Europei și Asiei, reflectate prin potențial social-uman, cultural și economic diferit. Observăm o deosebire importantă în crearea și extinderea UE, care se realizează condiționat prin acceptarea benevolă a statelor, cu un spațiu geografic eterogen, la fel ca și cel sovietic, fapt care în ultimă instanță va provoca anumite disfuncționalități și dezechilibre de ordin social sau economic reflectate prin manifestări și proteste sociale.

Dispariția sistemului politic și economic de tip socialist din cadrul Europei, care a precedat mai apoi colapsul Imperiului Sovietic în anul 1991, distorsionează evenimentele geopolitice la nivel global. Euforia statelor ex-socialiste și a republicilor ex-sovietice se lamenta cu acceptarea orbească a liberalismului economic, adesea necunoscând legitățile cu efectele cele mai evidente – șomaj, concurență, crize etc. Acest fapt provoacă un euroscepticism în cadrul unor state din Europa de Est, mai cu seamă după evenimentele provocate de criza financiară din 2008, care a declanșat instabilitate economică și politică în cadrul UE – Grecia servind un exemplu concludent [9].

Similar, ca și în URSS, componentele asociate din cadrul UE își pierd suveranitatea și independența economică și politică, care a provocat ieșirea Regatului Britanic din această structură integraționistă. Numai o modificare structurală bazată pe excluderea dictatului din partea statelor dominante în raport cu statele ce se consideră marginalizate poate evita efectul de „domino”, care va duce la dezintegrarea conglomeratului de state europene.

Geopoliticianul Nicholas John Spykman (1893-1943), întemeietorul politicii externe a SUA, în lucrările sale "*Strategia americană în politica mondială*" (1942) și "*Geografia păcii*" (1944) introduce în analiza geopolitică conceptul de „*securitate de stat*”, ca fiind unul dintre cele mai importante obiective pe care le urmărește geopolitica. În componența *securității de stat*, afirmă Spykman, există trei mari categorii de

factori: *factori geografici* (mărimea teritoriului, poziția geografică), *factori economici* (resurse agricole, industriale și demografice), *factori politici* (stabilitatea politică, grad de integrare socială etc.).

În această ordine de idei este de menționat faptul, că existența de mai departe a UE, ca o entitate integraționistă, va depinde nu numai de securitatea militară asigurată de blocul NATO, dar și de securitatea economică și politică reflectată prin gradul și dinamica continuă a reformelor cu efecte benefice asupra tuturor statelor membre. Securitatea strategică a UE este strâns legată de gradul de asigurare a protecției hotarelor externe cu preponderență cele maritime din bazinul mediteranean, care este destul de vulnerabil, fiind penetrat masiv de fluxuri de migranți din cadrul Africii sau a Asiei.

Fenomenul în cauză distorsionează mediul social-economic, cultural și religios cu care se confruntă statele UE, fapt care aprofundează neînțelegerile de acceptare a condițiilor impuse de către comisia UE referitor la cota de migranți pentru fiecare țară în parte.

Imperiul Sovietic și-a menținut hotarele externe terestre și maritime fiind protejate minuțios, chiar și cu statele socialiste din cadrul Europe de Est. Un exemplu elocvent servește hotarul dintre URSS și România, unde populația din zona apropiată râului Prut, trebuia să-și demonstreze în permanență viza de reședință grănicerilor sovietici. Propunerea României de la începutul anilor 70 ai sec. XX, de a permite libera circulație a populației limitrofe hotarului româno-sovietic, a fost respinsă de către URSS.

Similitudini cu cele din cadrul UE de astăzi se pot face cu spațiul colonial ex-sovietic prin libera circulație a factorilor de producție (muncă, capital, resurse naturale sau mărfuri și produse ce rezultă), la fel și a populației în lipsa unor hotare între republicile sovietice, fie din cadrul spațiului european sau asiatic. Fenomenul în cauză a favorizat, în ultimă instanță, migrația masivă a populației din zonele defavorizate spre cele unde calitatea vieții înregistra indici înalți de dezvoltare.

La nivel etnic, cele mai importante fluxuri migratoare le constituiau rușii, care se considerau favorizate și motivate prin creșterea gradului de rusificare a mediului social-politic și economic sub pretextul de lipsă de specialiști, pentru industrializarea mediului urban din cadrul republicilor ex-sovietice. Impedimentul cel mai important în calea fluxurilor de migranți în spațiul sovietic, care servea drept obstacol în vederea schimbului locului de trai, era viza de reședință, prin intermediul căreia orice persoană trebuia să-și declare motivat prezența sau plecarea dintr-un spațiu în alt spațiu.

Un element esențial din cadrul UE revine existenței decalajului diferit al calității vieții dintre statele membre, fapt care a și provocat migrația masivă a forței de muncă din spațiul estic spre cel vestic. Fenomenul în cauză poate fi stabilizat numai în condițiile în care politica investițională și bugetară a UE va fi îndreptată spre statele cu potențial economic scăzut.

Acest fapt va diminua decalajul economic, producând creșterea nivelului de salarizare, cu efecte pozitive în vederea aplanării dumpingului social. Dar, în condițiile în care la ultima întrunire a liderilor statelor UE se impune dezvoltarea de mai departe a Europei integraționiste cu mai multe viteze, putem asista la aprofundarea segmentării regionale la nivel de mici alianțe de state. Exemplul cel mai relevant servește existența grupării de state de la Vâșegrad, care consideră propunerea enunțată mai sus drept o marginalizare social-economică și politică, asemănătoare cu o dictatură a celor puternici asupra celor cu potențial economic redus.

De menționat că și în cadrul imperiului sovietic exista un model de dezvoltare economică prioritar pentru anumite republici, fapt care, în ultimă instanță, a și aprofundat existența unor decalaje mari la nivel economic, în general, cu repercusiuni negative asupra calității vieții. Industrializarea prin crearea ramurilor strategice, prioritar în Rusia sau în zonele limitrofe cu populație preponderent rusofonă, cum ar fi în cadrul Ucrainei de Est, a Kazahstanului de Nord sau în Moldova de Est (Transnistria) a favorizat crearea unor zone de risc geopolitic și geoeconomic de ordin secesionist.

Mediul economic din cadrul UE este dominat de o multitudine de corporații și filiale transnaționale, fapt care accelerează fenomenul de internaționalizare și globalizare a activității de producție. Astfel, spre

sfârșitul secolului XX unii geopoliticieni încearcă să analizeze evenimentele geopolitice prin prisma substituirii funcționale treptate a rolului statului, în general, ca entitate națională, de către Corporațiile Transnaționale.

Acest fenomen este contestat de majoritatea statelor UE, fapt care demonstrează inegalitatea dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii, la fel și a întreprinderilor mari naționale, care nu pot rezista agresivității CTN-urilor. Dependența economiilor statelor membre a UE de activitatea marilor companii transnaționale, în detrimentul intereselor naționale, poate declanșa un izolaționism economic de tip autarhic. Procesul în cauză poate accelera dezmembrarea nu numai a spațiului UE, dar și a altor sisteme integraționiste existente la nivel global.

Bibliografie

1. Demanjeon, A., *Le Declin de l'Europe*, Paris, 1920.
2. Foucher, M., *Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique*, Paris, 1991.
3. Kjellen, R., *Der Staat als Lebensform*, Berlin, 1924.
4. Клаузевиц, К., *О войне*, М., 1994.
5. Колосов, В. А., Мироненко, Н.С., *Геополитика и Политическая География*, Аспект Пресс, М., 2001.
6. Макиндер, Х., *Географическая ось истории*, Полис, 1995, Nr. 4.
7. Maxim, V., Modele de Integrare a Republicii Moldova în cadrul UE – aspecte geopolitice, în: *Materialele simpozionului jubiliar internațional „Mediul și dezvoltarea durabilă”*, Labirint, Chișinău, 2009.
8. Maxim, V., Unele aspecte geopolitice legate de infrastructura căilor de transport din Basarabia, în: *Politica Marilor Puteri în Balcani și Europa Centrală. Materialele simpozionului internațional din cadrul UPS „Ion Creangă”*, Chișinău, 2014.
9. Maxim, V., Fenomene integraționiste din cadrul Europei de Sud – Est – aspecte Geopolitice, în: *Simpozionul Internațional „Zilele Academiei Române”*, Iași, 2014.